

KOTIVALMISTEISEN ALKOHOLIN KÄYTTÖ YLEISTYÄ

ESA ÖSTERBERG

Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos kartoitti 1970-luvulla väestön pontikan ja kiljun käyttöä galluputkimusten avulla viitenä eri ajankohtana (ks. tarkemmin Mäkelä 1973 & 1974 & 1978). Seuraavalla vuosikymmenellä vastaavat kysymykset esitettiin gallupeissa kolmeen kertaan (ks. Österberg 1989). Vuodesta 1978 alkaen on pontikan ja kiljun käytön ohella kysytty myös kotiviinin käyttöä ja vuodesta 1985 alkaen sahdin käyttöä.

Saattaakseen tietonsa ajan tasalle Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos tilasi syyskuussa 1992 Suomen Gallupin Omnibus-tutkimukseen joukon kotitekoisten alkoholijuomien valmistusta ja käyttöä käsitteleviä kysymyksiä. Seuraavassa raportoidaan pontikan, kiljun, kotiviinin ja sahdin käyttö vuosina 1972–1992.

KÄYTETYT AINEISTOT

Vuoden 1985 aineistoja lukuun ottamatta tässä artikkelissa tarkasteltavien galluputkimusten tavoitepopulaationa on ollut maan 15 vuotta täyttänyt väestö. Vuoden 1985 tutkimuksissa tavoitepopulaationa oli 18–70-vuotias väestö; vuoden 1985 helmikuun aineisto koostui lisäksi yksinomaan miehistä.

Seuraavassa asetelmassa on ilmoitettu kunkin haastattelukierroksen ajankohta ja haastateltujen lukumäärä sukupuolen mukaan sekä aineiston kerääjä (SG = Suomen Gallup, TK = Tilastokeskus):

ajankohta		naisia	miehiä	kerääjä
kesäkuu	1972	495	509	SG
joulukuu	1973	497	475	SG
toukokuu	1974	492	491	SG
loka-marrask.	1976	560	488	TK
elo-syyskuu	1978	529	488	SG
helmikuu	1985	0	920	TK
huhti-toukok.	1985	451	509	TK
helmikuu	1989	504	468	SG
syyskuu	1992	521	476	SG

Pontikan, kiljun, kotiviinin ja sahdin käyttöä koskevien kysymysten sanamuodot olivat vuoden 1992 tutkimuksessa seuraavat: ”Aika ajoin keskustellaan siitä, nauttivatko ihmiset kotona tehtyjä alkoholijuomia aiempaa enemmän tai vähemmän. Oletteko nauttinut sahtia viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? Entä oletteko nauttinut kotiviiniä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? Entä oletteko nauttinut kiljua viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? Entä oletteko nauttinut pontikkaa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?”

Haastatelluille esitetyt kysymykset koskivat kotitekoisen alkoholin käytön levinneisyyttä. Vastaukset eivät siis anna tietoa juoduista määristä, ja käytön levinneisyyden mittareinakin ne ovat pulmallisia, koska vastaajat yleensä salailevat kaikkea alkoholin käyttöä ja todennäköisesti erityisesti luvottomasti valmistetun alkoholin käyttöä (ks. esim. Simpura 1985; Österberg 1985). Taulukkoja tarkasteltaessa on lisäksi muistettava, että esite-

Taulukko 1. Kotitekoisten alkoholijuomien käyttö sukupuolen mukaan vuosina 1972, 1973, 1974, 1976, 1978, 1985, 1989 ja 1992, kotitekoista alkoholijuomaa viimeksi kuluneen vuoden aikana käyttäneiden prosenttiosuus kaikista vastanneista

käytetty juoma	1972	1973	1974	1976	1978	1985	1989	1992
pontikka								
naiset	4	9	9	6	6	.. 2	1	6
miehet	13	26	26	18	17	8 5	9	15
kilju								
naiset	3	4	6	2	3	.. 0	1	3
miehet	8	10	12	6	7	3 3	6	9
sahti								
naiset 6	9	9
miehet	13 11	12	18
kotiviini								
naiset	23	.. 17	17	31
miehet	28	20 22	22	35

.. ei tietoa

tyt prosenttiluvut kertovat sen, mitä haastatellut myöntävät tehneensä, eivät välttämättä sitä, mitä he ovat todella tehneet.

Kotitekoisten alkoholijuomien käyttöä koskevien kysymysten sanamuodot ovat olleet käytännöllisesti katsoen samat kaikissa tässä tarkasteltavissa aineistoissa. Vaikka esitetyt luvut eivät kuvaisikaan luotettavasti kotitekoisen alkoholin käytön levinneisyyttä, takaa kysymysten sanamuodon ennallaanpysyminen sen, että saatujen vastausten avulla voidaan arvioida suhteellisen luotettavasti kotitekoisen alkoholin käytön yleistymistä tai harvinaistumista.

Taulukossa 1 on esitetty kotitekoisia alkoholijuomia nauttineiden prosenttiosuudet sukupuolen ja juoman mukaan vuosina 1972–1992. Kuhunkin kysymykseen myönteisesti vastanneet on ilmoitettu prosentteina kaikista haastatelluista, jolloin puuttuvat tiedot ja ”ei osaa sanoa” -vastaukset sisältyvät nimittäjään. ”Ei osaa sanoa” -vastauksia tai puuttuvia tietoja on kuitenkin ollut varsin vähän. Esimerkiksi vuoden 1992 tutkimuksessa

vaihtoehtoon ”ei osaa sanoa” oli turvautunut vain yksi prosentti vastaajista.

Taulukkoa 1 tarkasteltaessa on hyvä pitää mielessä Alkon lakko huhtikuussa 1985. Sikäli kuin lakolla oli kotitekoisen alkoholin käyttöä väliaikaisesti lisäävä vaikutus, tämän tulisi näkyä huhti-toukokuussa 1985 kerätysaineistossa. Vuoden 1985 luvut ovat kuitenkin tarkastelujakson pienimpiä; ilman Alkon lakkoa ne olisivat ilmeisesti olleet vieläkin pienempiä (ks. Österberg & Säilä 1991).

PONTIKAN KÄYTTÖ

Taulukosta 1 käy ilmi, että pontikan käyttö yleistyi selvästi 1970-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja saavutti huippunsa 1970-luvun keskivaiheilla, jolloin 26 prosenttia miehistä ja 9 prosenttia naisista ilmoitti nauttineensa pontikkaa viimeksi kuluneen vuoden aikana. Vuoden 1985 keväällä vastaavat luvut olivat 5 ja 2 prosenttia. Nämä luvut jäävät tarkastelukauden pienimmiksi, sillä 1980-luvun lopus-

Taulukko 2. Kotitekoisten alkoholijuomien käyttö kuntamuodon mukaan vuonna 1992, kotitekoista alkoholijuomaa viimeksi kuluneen vuoden aikana käyttäneiden prosenttiosuus kaikista vastanneista

kuntamuoto	N	pontikka	kilju	sahti	kotiviini
pääkaupunkiseutu, Tampere ja Turku	227	10	1	12	35
muut kaupungit	413	10	9	13	38
maalaiskunnat	357	11	6	14	28

sa ja 1990-luvun alussa pontikan käyttö on jälleen tullut yleisemmäksi. Tuoreimmassa tutkimuksessa eli vuoden 1992 syyskuussa 15 prosenttia miehistä ja 6 prosenttia naisista ilmoitti käyttäneensä pontikkaa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Pontikan käyttö näyttää siten olevan nykyisin suurin piirtein yhtä yleistä kuin 1970-luvun jälkipuoliskolla (ks. taulukko 1).

Pontikan käytön leviäminen 1970-luvun alkupuolella johtui suhteellisen halpojen pien-tislauslaitteiden tehokkaasta markkinoinnista (Mäkelä 1974). Myös Alkon lakko vuoden 1972 toukokuussa antoi monelle syyä tislauksen aloittamiseen (Mäkelä & Pöysä 1973). Lisäksi 1970-luvun alkupuolella alkoholipoliittinen asenneilmasto oli vapaamielisyydessä ja osana tätä prosessia lain kieltä-mistä pontikankeitosta oli tulossa suosittu ja monien hyväksymä kotiharrastus (Mäkelä & Sulkunen & Österberg 1981).

Pontikan käytön aallonharjan taittuminen johtui pien-tislauslaitteiden markkinoinnin ja myynnin kieltävän lain voimaantulosta vuoden 1976 alussa (Mäkelä 1978).

Gallup-tutkimukset osoittavat, että pontikan käyttö oli 1970-luvun alussa yleisempää kaupungeissa kuin maaseudulla. Esimerkiksi vuonna 1972 kaupunkilaismiehistä 18 ja kaupunkilaisnaisista 6 prosenttia ilmoitti käyttäneensä pontikkaa viimeksi kuluneen vuoden aikana. Maalaiskunnissa vastaavat luvut olivat 9 ja 2 prosenttia (Mäkelä 1973). Tulos ei

tukenut vallitsevaa kuvitelmaa pontikan keitosta alkoholin saatavuuden vaikeuteen perustuvana syrjäseutujen aktiviteettina (Mäkelä 1978; ks. myös Mäkelä 1974). Selitys ennakkokäsityksiä vastaamattomaan tulokseen on se, että 1970-luvun alkupuolella pien-tislauslaitteet levisivät ensiksi kaupunkeihin. Kontrollin tiukentuminen 1970-luvulla taas hävitti kaupunkien ja maalaiskuntien väliset erot pontikan käytön levinneisyydessä. Vuoden 1992 aineistossakaan ei ole havaittavissa eroja maaseudun ja kaupunkien välillä (taulukko 2).

Vuoden 1992 aineisto on tulostettu gallupin tavanomaisesti keräämien taustamuuttujien eli sukupuolen, iän, peruskoulutuksen, ammatillisen koulutuksen, perheen elinvaiheen, ammattiryhmän, perheen tuloluokan, asuinpaikkakunnan ja asuinläänin suhteen sekä vastaajien juomistiheyden suhteen. Aineiston lähempi tarkastelu osoittaa, että ainoat todella merkittävät erot pontikan käytön yleisyydessä ovat taulukossa 1 ilmennyt sukupuolten välinen ero ja alkoholin käytön tiheyteen liittyvä ero: usein alkoholia käyttävät nauttivat pontikkaa selvästi yleisemmin kuin harvoin alkoholia käyttävät (taulukko 3).

KILJUN KÄYTTÖ

Taulukosta 1 käy ilmi, että myös kiljun käyttö yleistyi 1970-luvun alkupuolella, väheni vuo-

den 1974 jälkeen aina 1980-luvun puoleen-
väliin ja on sen jälkeen jälleen hieman yleis-
tynyt. Taulukko 1 osoittaa myös, että kiljun
käyttö on ollut kaikkina vuosina harvinaisem-
paa kuin pontikan käyttö ja että muutokset
kiljun käytössä ovat olleet lievempiä kuin
pontikan käytössä. Tämä selittyy siitä, että
kiljun valmistuksessa ei ole tapahtunut min-
käänlaista pientislausvälineiden tehokkaa-
seen markkinointiin verrattavissa olevaa in-
novaatiota.

Kiljun käyttö on pontikan lailla selvästi
yleisempää miesten kuin naisten keskuudes-
sa (taulukko 1). Samoin kuin pontikan myös
kiljun käyttö on usein alkoholia käyttävien
keskuudessa yleisempää kuin harvoin alko-
holia käyttävien keskuudessa (taulukko 3).
Mutta toisin kuin pontikan käyttö näyttää kil-
jun käyttö olevan hieman yleisempää muualla
Suomessa kuin suurissa kaupungeissa (tau-
lukko 2). Muiden taustamuuttujien suhteen
kiljun käytön yleisyydessä ei sitten esiinny-
kään edes sen vertaa eroja kuin oli havaitta-
vissa pontikan käytössä.

SAHDIN KÄYTTÖ

Sahdin käytön yleisyyttä on kartoitettu gallu-

pien avulla vuodesta 1985 alkaen. Nämä tut-
kimukset viittaavat siihen, että sahdin käytön
yleisyys olisi hieman lisääntynyt 1990-luvul-
le tultaessa (taulukko 1). Tämä tulos on mie-
lenkiintoinen sikäli, että juomatapatutkimus-
ten perusteella sahdin käytön on päätelty ole-
leen alenemassa 1970-luvulla ja 1980-luvun
ensimmäisellä puoliskolla (Österberg 1985).
Sikäli kuin sahdin käyttö on todella yleisty-
nyt, siihen on varmasti myötävaikuttanut sah-
din tulo Alkon myyntiartikkeliksi vuodesta
1987 alkaen. Tosin sahdin myyntimäärä ei ole
päättä huimaava, noin 100 000 litraa vuodessa
(Pentti Salmi, suullinen tiedonanto). Vertai-
lun vuoksi mainittakoon, että vuonna 1984
sahdin valmistusmääräksi arvioitiin sahti-
maltaan myynnin perusteella noin 4 miljoo-
naa litraa (Österberg 1985).

Samoin kuin muiden kotitekoisten alko-
lijuomien myös sahdin käyttö on yleisempää
miesten kuin naisten keskuudessa. Vuoden
1992 aineistossa 18 prosenttia miehistä ja 9
prosenttia naisista ilmoitti käyttäneensä sah-
tia viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aika-
na. Kuten pontikan ja kiljun myös sahdin
käyttö on usein alkoholia käyttävien keskuu-
dessa yleisempää kuin harvoin alkoholia
käyttävien keskuudessa (taulukko 3). Vuoden
1989 aineiston mukaan sahtia oli käytetty

Taulukko 3. Kotitekoisten alkoholijuomien käyttö juomistiheyden mukaan vuonna 1992, kotitekoista alko-
lijuomaa viimeksi kuluneen vuoden aikana käyttäneiden prosenttiosuus kaikista vastanneista

juomistiheys	N	pontikka	kilju	sahti	kotiviini
useammin kuin kerran viikossa	216	20	13	26	55
enintään kerran viikossa, mutta vähintään pari kertaa kuukaudessa	336	14	7	13	43
enintään kerran kuukaudessa	270	7	2	12	26

maaseudulla yleisemmin kuin kaupungeissa ja muissa kaupungeissa yleisemmin kuin suurissa kaupungeissa (Österberg 1989). Vuoden 1992 aineistossa tällaisia eroja ei ole (taulukko 2).

Pentti Salmi (1993) on arvioinut mallasjuomien ja viinin kotivalmistuksen määrää vuonna 1992 kotimaisilta raaka-ainevalmistajilta ja maahantuontitilastoista saatujen tietojen avulla. Sahtimaltaan myynnin perusteella hän arvioi kotivalmistuksen määräksi noin 3 miljoonaa litraa. Tämän arvion mukaan sahdin käyttö olisi siten edelleen määrällisesti vähenemässä. Tulos ei välttämättä ole ristiriidassa gallupin antamien tietojen kanssa, sillä kulutuksen määrällinen aleneminen voi hyvinkin yhdistyä siihen, että entistä useampi kansalainen on kuitenkin maistanut sahtia viimeksi kuluneen vuoden aikana.

Galluputkimuksissa ei ole kysytty olutuu-
tepakkausten avulla valmistetun kotiolen käyttöä. Osittain se johtuu siitä, että tämä ilmiö on suhteellisen uusi. Esimerkiksi vuonna 1984 olutuu-
teen myynti jäi 40 tonniin. Tilanne on kuitenkin muuttunut viime vuosien aikana, sillä Pentti Salmi arvioi kotimaassa valmistetun ja maahantuodun olutuu-
teen käyttöksi vuonna 1992 noin 550 tonnia. Kotiolen valmistusmäärä olisi siten yhteensä 5–6 miljoonaa litraa, mikä vastaa 100 prosentin alkoholina noin 300 000:ta litraa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että sahdin valmistusmääräksi arvioitiin 100 prosentin alkoholina 200 000 litraa.

KOTIVIININ KÄYTTÖ

Kotiviinin käyttö on selvästi yleisempää kuin pontikan, kiljun ja sahdin käyttö. Vuoden 1992 aineistossa 35 prosenttia miehistä ja 31 prosentti naisista ilmoitti käyttäneensä kotiviiniä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana (taulukko 1). Kotiviinin käytön yleisyys on lisääntynyt 1980-luvun jälkipuoliskoon verrattuna.

Kotiviinin käyttö on miehillä hieman yleis-

empää kuin naisilla. Sukupuolten väliset erot kotiviinin käytön yleisyydessä ovat kuitenkin hyvin pienet, ja sukupuolten välillä havaitut erot näyttävät olevan yleensäkin pienimpiä laillisten kotitekoisten alkoholijuomien eli sahdin ja kotiviinin kuin laittomasti valmistettujen pontikan ja kiljun käytössä (taulukko 1).

Suhteessa juomisen tiheyteen kotiviini noudattaa samaa kaavaa kuin muut itse valmistetut alkoholijuomat, eli mitä tiheämmin haastatellut ovat käyttäneet alkoholia, sitä yleisemmin he ovat myös nauttineet kotiviiniä viimeksi kuluneen vuoden aikana (taulukko 3).

Vuoden 1989 aineistossa kotiviinin käytön yleisyydessä ei ollut juuri eroa kaupunkien ja maaseudun välillä (Österberg 1989). Tässä suhteessa tilanne näyttää hieman muuttuneen, ja nykyään kotiviinin käyttö on yleisempää kaupungeissa kuin maaseudulla (taulukko 2). Tämä kehitys liittyy ennen muuta viinin valmistuksen lisääntymiseen valmispakkausten avulla.

Vuonna 1984 kotiviinin valmistukseksi arvioitiin 5–7 miljoonaa litraa ja tämä valmistus perustui lähes yksinomaan perinteisiin puutarha- ja metsämarjoihin. Kotimaisten marjojen valta-aseman vahvistumiseen kotiviinin raaka-aineena oli myötävaikuttanut mehuja sisältävien valmispakkausten markkinoinnin kieltö vuonna 1979; monet kuluttajat olivat – kotiviinipakkausten markkinoijien mukaan – tulkinneet kiellon koskeneen kaikkia valmispakkauksia. Ilmeisesti vuoden 1979 kieltö selittää kotiviinin käytön harvinaistumisen 1980-luvun alkupuolella. Samaan viittaa sekin, että vuonna 1978 kotiviinin käyttö oli kaupungeissa yleisempää kuin maaseudulla, kun taas vuoden 1989 aineistossa erot ovat varsin vähäisiä (ks. myös Pöysä & Simpura 1978).

Tultaessa 1990-luvulle on valmispakkausten käyttö kotiviinin valmistuksessa lisääntynyt huomattavasti. Tarkkaa määrää on kuitenkin vaikea arvioida, koska valmispakkauksiin sisältyvät raaka-aineet tuodaan maahan eri tullinimikkeillä ja toisaalta samaan tullini-

mikkeeseen sisältyy erilaisia tuotteita. Näin ollen tuotujen raaka-aineiden määriä ei pystytä selvittämään tullitilastosta. Pentti Salmi on kuitenkin arvioinut valmispakkauksista valmistetun kotiviinin määräksi vuonna 1992 noin 5–6 miljoonaa litraa ja viinin kotivalmistuksen määräksi yhteensä 10–13 miljoonaa litraa. Valmistus olisi siten lähes kaksinkertaistunut vuodesta 1984.

YHTEENVETO

Pontikan käyttö yleistyi 1970-luvun alkupuoliskolla ja harveni vuosikymmenen jälkipuoliskolla sekä 1980-luvun alkupuoliskolla. 1980-luvun puolivälin jälkeen pontikan käyttö on jälleen yleistynyt. Vuoden 1992 aineistossa 15 prosenttia miehistä ja 6 prosenttia naisista ilmoitti käyttäneensä pontikkaa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana.

Kiljun käyttö yleistyi 1970-luvun alkupuolella ja väheni 1970-luvun puolivälistä 1980-luvun puoliväliin. Viime vuosina kiljun käyttö on pontikan lailla yleistynyt. Vaihtelut kiljun käytössä ovat olleet lievempiä kuin pontikan käytössä ja kiljun käyttö on ollut kaikkina vuosina harvinaisempaa kuin pontikan käyttö. Vuoden 1992 aineistossa 9 prosenttia miehistä ja 3 prosentti naisista ilmoitti käyttäneensä kiljua viimeksi kuluneen vuoden aikana.

Sahdin käyttö oli vuonna 1992 yleisempää kuin 1980-luvun keskivaiheilla. Vuoden 1992 aineistossa 18 prosenttia miehistä ja 9 prosenttia naisista ilmoitti käyttäneensä sahtia viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Kuitenkin sahtimaltaan myyntiin perustuva arvio kertoo sahdin kulutuksen olevan edelleen määrällisesti vähenemässä.

Kotiviinin käytön yleisyys ei näytä muuttuneen 1980-luvun jälkipuoliskolla, mutta 1990-luvun alussa se on selvästi yleistynyt. Vuoden 1992 aineistossa 35 prosenttia miehistä ja 31 prosenttia naisista ilmoitti käyttäneensä kotiviiniä viimeksi kuluneen vuoden

aikana. Laillisesti valmistetun kotiviinin käytön yleisyydessä sukupuolten väliset erot ovat selvästi pienempiä kuin laittomasti valmistettujen kiljun ja pontikan käytössä.

Kaikkien kotitekoisten alkoholijuomien käyttö on yleisempää miesten kuin naisten keskuudessa ja yleisempää alkoholia usein käyttävien kuin alkoholia harvoin käyttävien keskuudessa. Muiden taustamuuttujien suhteen ei vuoden 1992 aineistossa ollut kovinkaan suuria eroja.

Alkoholipoliittisten rajoitusten muutokset ovat vaikuttaneet erityisesti pontikan mutta myös kotiviinin käytön yleisyyteen. Kuitenkaan kotitekoiset alkoholijuomat eivät näytä olevan hätäapuviinoja, joiden käyttö johtuisi alkoholijuomien huonosta yleisestä saatavuudesta. Samoin kuin 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa alkoholipoliittisen mielialmaston liberalisoituminen ja alkoholijuomien saatavuuden paraneminen 1980-luvun lopussa näyttävät johtaneen kotitekoisten alkoholijuomien käytön yleistymiseen. Tämän prosessin olennaisena osana ovat kotiviinin ja -oluen valmistukseen tarvittavien välineiden saatavuuden paraneminen ja niiden lisääntynyt markkinointi.

Käytön yleisyyttä koskevista luvuista ei voida arvioida käytön määrää. Todettakoon kuitenkin, että vuoden 1992 aineistossa alkoholijuomia useammin kuin kerran vuodessa käyttäneitä naisia oli 76 prosenttia ja miehiä 87 prosenttia. Muita lähteitä käyttäen on arvioitu kotiviinin valmistuksen olleen vuonna 1992 selvästi laajempaa kuin vuonna 1984. Toinen merkittävä ero vuoteen 1984 on se, että vuonna 1992 noin puolet kaikesta valmistetusta kotiviinistä tehtiin valmispakkauksiin turvautuen, kun aiemmin valtaosa kotiviinistä valmistettiin puutarha- ja metsämarjoista.

Galluputkimuksessa ei tiedusteltu kotitekoisen oluen käytön yleisyyttä. Muiden lähteiden perusteella on käynyt ilmi, että kotitekoisen oluen valmistus on tätä nykyä määrällisesti laajempaa kuin sahdin valmistus.

KIRJALLISUUS

Mäkelä, Klaus: Pontikan ja kiljun käyttö Suomessa vuonna 1972 gallup tutkimuksen mukaan. *Alkoholipolitiikka* 38 (1973): 2, 55–58

Mäkelä, Klaus: Pontikan ja kiljun käyttö Suomessa vuosina 1972, 1973 ja 1974. *Alkoholipolitiikka* 39 (1974): 5, 171–177

Mäkelä, Klaus: Kotivalmisteisen alkoholin käyttö Suomessa vuosina 1972–1978. *Alkoholipolitiikka* 43 (1978): 6, 322–324

Mäkelä, Klaus & Pöysä, Toivo: Alkon lakko, kotitekoinen alkoholi ja laiton liike. Tutkimus-
loste 70. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimus-
laitos, 1973

Mäkelä, Klaus & Sulkunen, Pekka & Österberg, Esa: Suomen väkijuomaolot 1950–1975. Sosiaali-
politiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosi-
kirja. Vammala 1981

Pöysä, Toivo & Simpura, Jussi: Kotiviinin val-
mistus ja käyttö 1970-luvun puolivälissä. Tutki-
musseste 118. Helsinki: Alkoholipoliittinen tut-

kimuslaitos, 1978

Salmi, Pentti: Oluen ja kotiviinin valmistus
vuonna 1992. Muistio 18.1.1993

Salmi, Pentti: Suullinen tiedonanto 24.5.1993

Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat.
Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968,
1976 ja 1984. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö,
1985

Österberg, Esa: Alkoholijuomien tilastoitu ja ti-
lastoimaton kulutus. Teoksessa: Simpura, Jussi
(toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelutut-
kimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984.
Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Österberg, Esa: Kotivalmisteisen alkoholin
käyttö Suomessa vuosina 1972–1989. *Alkoholipo-
litiikka* 54 (1989): 4, 199–205

Österberg, Esa & Säilä, Sirkka-Liisa (eds.): Nat-
ural experiments with decreased availability of al-
coholic beverages. Finnish alcohol strikes in
1972 and 1985. Finnish Foundation for Alcohol
Studies, Vol. 40. Helsinki 1991.